

**Építéstörténeti tudományos dokumentáció
Szentendre, Bogdányi út 41. szám (hrsz. 1926/1)
alatti lakóépület**

Készítették:

**Gömör Judit
művészettörténész**

**szakértő műemléki érték dokumentálása szakterületen 21-0001
szakértő műemléki épületkutatás szakterületen 21-0001**

**Kovács Gergely
művészettörténész**

2017. november 30.

ADATLAP – AZ ÉRTÉKLELTÁR ADATTARTALMA¹

A. AZONOSÍTÓ ADATOK:

1. Helyszín megnevezése (építmény együttes esetén az építmények felsorolása): egyemeletes lakóház

2. Település, településrész; megye: Szentendre; Pest megye

3. Cím: Bogdányi út 41.

4. Helyrajzi szám: 1926/1

5. EOVS vagy WGS földrajzi koordináták: EOVS 652321 258771; WGS84/GPS 47.672779, 19.07837

6. Nyilvántartási azonosítója (együttes esetén az alkotórészek nyilvántartási azonosítójának felsorolása), műemléki törzsszáma: 7337, 7331

7. Adatfelvevő neve, elérhetősége; aláírás:

8. Adatfelvétel dátuma: 2017. november 24.

B. ÉPÜLET/ÉPÍTMÉNY

1. ÉPÜLET/ÉPÍTMÉNY ALAPADATAI

1.1 Épület/építmény megnevezése: egyemeletes lakóház

1.2 Építményfajta: lakóépület

1.3 Típus: lakóház

1.4 Jellemző stílus: copf

1.5 Jellemző datálás: 1800 körül

1.6 Eszmei érték: Az intakt, építéskori értékeit máig őrző lakóházban élt Korniss Dezső (1908 –1984), szentendrei festőművész.

1.7 Jelentőség: műemléki védelem (II.)

¹ 496/2016. (XII. 28) Korm. rendelet alapján.

1.8 További védelem (országos, helyi védelem): –

2. A HOMLOKZATKÉPZÉS ÉS A DÍSZÍTMÉNYEK ANYAGAI, SZERKEZETEI

2.1 Előépítmények: toldalékszárny, egykori prэшáz (a részleges értékleltár, amely kizárólag az 1800 körül épült lakóháztömb utcai homlokzatára koncentrál, ezekre nem tér ki)

2.2 Homlokzatok: utcai homlokzat, oldalhomlokzatok, udvari homlokzat

2.3 Tető és tetőfelépítmények: nyeregtető, cserépfedés

BEVEZETÉS

A címben nevezett lakóház a II. bírsági kategóriába sorolt, műemléki védelem alatt álló épület (műemléki azonosítója: 7337, műemléki törzsszáma: 7331). Tulajdonosa, Szentendre Város Önkormányzata a lakóépület Bogdányi úti homlokzatának a felújítását tervezi. A tervezett munkálatok engedélyeztetéséhez a területi műemléki felügyelő építéstörténeti tudományos dokumentáció készítését kérte.

Az alábbi dokumentáció tartalmilag megfelel az érvényben lévő, a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokat magában foglaló 496/2016. (XII. 28.) Korm. rendeletben meghatározottaknak. Ennek megfelelően az épület leírását, közgyűjteményi kutatáson alapuló építéstörténetét, az utcai homlokzatra kiterjedő – részleges – értékleltárt, az archív forrásokat is felvonultató mellékletet, valamint a fotódokumentációt tartalmazza.

A közgyűjteményi kutatás során áttekintettük a Szentendrei Járási Hivatal Földhivatali Osztályán őrzött telekkönyvi betétet, birtok- és tulajdoni lapot, a Pest Megyei Levéltár, valamint a Pest Megyei Könyvtár Helytörténeti Gyűjteményének vonatkozó anyagát. Mivel a Magyar Művészeti Akadémia Műemlékvédelmi Dokumentációs Központjának gyűjteményei jelenleg zárva tartanak, itt csupán adatigénylő jellegű kutatást végezhattünk. (Azokhoz a gyűjteményi tételekhez, melyeknek tartalma is szerepel a dokumentációban, korábbi anyaggyűjtés során jutottunk hozzá.)

A jelenlegi telken az utcafronti lakóépület mellett egy ahhoz kapcsolódó toldalékszárny is áll, a részleges értékleltár azonban – a műemléki felügyelő által előírtaknak megfelelően – kizárólag a lakóépület utcafronti tömbjének Bogdányi úti homlokzatára terjed ki.

ÉPÜLETLEÍRÁS

Jelleg

A Szentendre, Bogdányi út 41. sz. alatt álló, copf stílusú lakóház az utcavonalba illeszkedő, fésűs beépítésű, téglalap alaprajzú – a toldalékszárnyal kiegészülve L alaprajzú –, egyemeletes téglalapú épület. A szalagtelek nyugati végén, a telekhatárral párhuzamosan elhelyezett „főépület” északi végének keleti oldalán, arra merőlegesen épült meg a toldaléképület. Hátul, a telek déli határán egy további épületet is emeltek, amely eredeti funkcióját tekintve présház volt.

A lakóépület 1800 körülre datálható utcafronti, valamint hátsó toldalékszárnya a földszinten és az emeleten egyaránt egytraktusos. Előbbi végig alapincézett. Rövidebb oldali homlokzatainak emeleti szakaszai a telekhatáron szabadon állnak.

Mindkét épületszárny nyeregtetős, cserépfedéses.

Homlokzatok

Főhomlokzat (Bogdányi út). A lakóépület – földszintjén (4+1), illetve emeletén (5) egyaránt öttengelyes – utcai homlokzata mintegy fél emeletnyi magassággal emelkedik a szomszédos Bogdányi út 39. sz., továbbá egy teljes emeletnyivel a Bogdányi út 43. sz. épület fölé.

A homlokzat külső megjelenését erőteljes vertikális hangsúlyok jellemzik. Horizontálisan az eredetileg bordóra vakolt, tagolatlan lábazati párkány, a földszint és az emelet közti kétrészes övpárkány, valamint az egyszerűen profilált koronázópárkány osztja két hosszanti szakaszra. A lábazati és a koronázópárkány a homlokzat teljes szélességét átfogja. Az övpárkány alsó elemének profilmetszete: pálca–félhenger; a felsőé: negyedhenger–horony–negyedhenger–lemeztág. A koronázópárkány díszítetlen homlokoldalú, lépcsős architrávját alul negyedhenger és pálca kíséri.

Az utcai homlokzat horizontális tagolását az egyes tengelyeket (nyílászárókat) keretelő, a földszinti és az emeleti szakaszt megszakítás nélkül átfogó, tagolatlan törzsű, fehérre vakolt óriáspilaszterek (összesen 6 db) alkotják. Lábazataik a lábazati párkánnyal megegyező, ám annak homlokzati síkjából enyhén előrelépő kialakítással bírnak. Fejezeteik köténydíszesek.² Az övpárkány a pilaszterek vonalában megszakad, a koronázópárkány viszont folytatódik, nyaktagot képezve azok fejezetei számára. Az óriáspilaszterek fejezeteit e nyaktagéval azonos, negyedhenger–pálca profilú abakusszal is ellátták.

Az óriáspilaszterek és a párkányok által képzett tengelyek a földszinten és az emeleten egyaránt bordóra vakolt, álló téglány alakú mezőket alkotnak. Ezek, ugyancsak bordóra vakolt, horizontális középtengelye az axis falsíkjától enyhén – a pilaszterek kiülésénél kisebb mértékben – előreugrik. A földszinti falsíkok vonalát az övpárkány is követi. Ily módon az utcai homlokzatot enyhén hullámzó ritmika jellemzi; a copf stílus sajátosságaként.

² Pest megye műemlékei. II. (Magyarország műemléki topográfiája. V.) Szerk. Dercsényi Dezső. Budapest, 1958. 124. (Voit Pál): „bojtídszes pilaszterek”.

A homlokzat földszinti szakaszának az északról számított első négy tengelyébe a falsíkból enyhén előreugró, fehér, táblás vakolatmező került, amely az övpárkány két eleme között, valamint annak felső eleme fölött is folytatódik. E vakolatmezők középtengelyében álló téglány alakú, szellőzőszárnnyal ellátott, kétszárnyú, felnyíló ablakokat helyeztek el.

Az északról számított második és harmadik tengely között, a harmadik pilaszter törzsének homlokoldalán Korniss Dezső (1908–1984), festőművész tiszteletére itt elhelyezett emléktábla³ látható.

Az ötödik tengelyben helyezkedik el a lakóház szemöldökgyámos kapuja. Két oldalán egy-egy hasáb alakú, homlokoldalán álló téglány alakú pozitív tükörrel ellátott pillér, melyek egyszerű lábazataihoz befelé forduló, háromszög alakú kerékvetők kapcsolódnak. E pillérek fejezeteinek (a tulajdonképpeni gyámkövek) homlokoldalán kettős tárcsadísz, illetve jobb felső sarkán visszametszett pozitív tükör jelenik meg. A kapu architrávját középtűt egy szélesebb, kétoldalt egy-egy keskenyebb füllung tagolja. Fölötte háromszögű timpanon látható, melynek mélyebben ülő, rózsaszínre vakolt falsíkjának a középpontjában egy felül tárcsadísszal összefogott, klasszicizáló koszorústukká kapott helyet, két oldalán egy-egy enyhe ívben aláomló, kettős tárcsában végződő levélfüzérrel (girlanddal). A koszorú által körülfogott belső falsíkon II·199 felirat.

A kapu kétoldalt egy-egy álló téglány alakú, továbbá felül, a gyámkövek magasságában egy – felülvilágítószerű – fekvő téglány alakú szárnnyal rendelkezik. Ezek között a kapu középtengelyében elhelyezett, a két szélsőnél alacsonyabb felnyíló szárny a kapu tulajdonképpeni bejárat ajtaja. Valamennyi kapuszárny koncentrikus rombuszmintás díszítéssel bír, melynek központi elemére a rögzített szárnyak esetében egy-egy hatszirmú, egyenes állású szíromlevelekkel képzett rozetta került. A kapuszárnyak elrendezése, s különösen rombuszmintás megoldásuk némileg hasonlít a Kovács Margit Múzeum Vastagh György utca 1. sz. alatti barokk épületének – egykori sóház [1759 körül] – a Bogdányi út 41. sz. lakóházánál mindenképpen több évtizeddel korábbi kapuján megfigyeltekhez.

Az utcai homlokzat emeleti szakasza szimmetrikus kialakítású. A földszintiekhez hasonlóan bordóra vakolt, középtűt síkban előreugró axisok függőleges középtengelyébe egy-egy álló téglány alakú, szellőzőszárnnyal, kétszárnyú, felnyíló ablak került. A szemöldökfa homlokzati oldalán hullámos fríz. Az ablakok fehér színű, húzott vakolatsávok kereteléssel bírnak.

A lakóépület főhomlokzata rendkívül rossz állapotban van. Vakolata számos helyen repedezett, a lábazati párkány jelentős részének homlokfaláról, ezen felül az északról számított második és ötödik tengely, illetve az egyes pilaszterek falsíkjairól pedig nagyobb, összefüggő felületeken levált.

Oldalhomlokzatok. A lakóépület utcafronti szárnyának oldalhomlokzatai háromszögű oromzatot képeznek. A fehérre vakolt északi oldalhomlokzatot egyszerű, a padlástérbe nyíló bevilágító körablak töri meg. Falfelületén jelentős károsodás (égésnyom?) érzékelhető. Az eredetileg tört fehérre vakolt, tagolatlan déli oldalhomlokzatnak mára már mintegy 1/2 részéről lehullott a vakolat.

³ Felirata: KORNISS DEZSŐ FESTŐMŰVÉS (1908 – 1984) SZENTENDREI MUNKÁSSÁGA ÉS SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJA EMLÉKÉRE ÁLLÍTOTTA SZENTENDRE VÁROS ÖNKORMÁNYZATA 2008-BAN.

Udvari homlokzat. A lakóépület utcafronti szárnya okkersárgára vakolt udvari (hátsó) homlokzatának összképét jellemzően a rövid és egyenes emeleti függőfolyosóra vezető, 20 kő lépcsőfokból álló, egyenes, egykarú lépcső határozza meg. A lépcsőkar mentén folyamatosan kialakított kovácsoltvas mellvéd látható, amely alul balra, felül jobbra meghajló, egyszerű pálcákból áll. 1/2 magasságukban négyzet alaprajzú tórusz. A függőfolyosón is megszakítás nélkül folytatódó mellvédet a lépcsőkar indításánál 1, annak 1/2 hosszában egy további, a függőfolyosón pedig 3, felül félkörívesen záródó, gömb alakú levélornamentikával ellátott, egyszerű kötővas kapcsolja össze a homlokzat falsíkjával. A függőfolyosót 4 téglalap alaprajzú egyenes hasáb alakú, homlokoldalán íves kialakítású, építéskori konzol támasztja alá.

A földszinti lakásba a függőfolyosó alatt, az emeletibe a függőfolyosóról, az előző tengelyében nyílik egy-egy ajtó. Az udvari homlokzat emeleti részét egy kisebb, továbbá két nagyobb, kétszárnyú, a főhomlokzati nyílászárókkal azonos kialakítású ablak tagolja.

Telek- és birtoklástörténet

Szentendre középső, Duna-parti részének alapvető utcaszerkezete lényegében a 18. század végére kiépült. Az első katonai felmérési térképen⁴ (1782–1785) egyértelműen kivehetőek a mai Bartók Béla, illetve Angyal utca, a Bogdányi út, valamint a Duna korzó előzményei. Az utóbbi kettő által közrefogott, „orsó alakú” területet ekkorra már felparcellázták, és helyenként be is építették. Összképe, az egyre több itt felépített háztól eltekintve, természetesen a második⁵ (1829–1866) és a harmadik (1872–1884) katonai térképen⁶ is változatlan.

Szentendre város 1808-as kataszteri térképének⁷ A1-es szelvényén a Preobrazsenszka-templomtól északkeletre, a 193. számon szerepel a mai Bogdányi út 41. telke. A telekkönyvi betétek tanúsága szerint ekkor Földváry Pál (Földváry Paulus), majd Lolits Simeon tulajdona. 1832-től a telek tulajdonosa ifj. Lolits Simeon, aki megörökölte azt apjától.⁸

A görög keleti vallású ifj. Lolits Simeon (egyes forrásokban Lolits Simon) neve több helyen⁹ is felmerül szentendrei lakosként („civis Szent-Endre”) a korabeli sajtóban. Jogi tanulmányait 1824-ben fejezte be a Sárospataki Református Főiskolán.¹⁰ Ezt követően Szentendrén dolgozott ügyvédként. 1847-ben pert veszített Jurenák Pállal szemben. Az 1847. március 30-án Schönhard János által szignált végrehajtói iratból kiderül, hogy Lolits ekkor nem rendelkezett olyan értékű ingó és ingatlanvagyonnal, amelyből a felperes kártérítését fedezni tudta volna, mivel 262. úrbéri szám alatt jelzett házát, továbbá szőlősbirtokát már korábban lefoglalták más hitelezők részére.¹¹ A források alapján ez a ház azonban nem azonos a mai Bogdányi út 41. sz. épülettel, és annak telkével. (Lolits Simeon további birtokkal is rendelkezett Szentendrén.)¹²

A telken fekvő ingatlan tulajdonosaként a telekkönyvi betét 1867. szeptember 26-án kelt bejegyzése Spitzstein Jónásné Steiner Johannát¹³ említi. Családja minden bizonnyal az 1800-as években, vagy még korábban Szentendrére települt zsidó családok között említendő, melyek száma a 19. század első felében 10-12 lehetett.¹⁴

Amint az Szentendre város 1885-ös kataszteri térképéről leolvasható, a telket a 19. század második felében már a 412. helyrajzi számon jegyezték. A Szentendrei Járási Hivatal

⁴ Colonne XVI. Sectio 19.

⁵ Colonne XXXII. Sectio 49.

⁶ 4962/1.

⁷ Ferenczy Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény, ltsz. 74.651.1

⁸ PML V. 307. Szentendre mezőváros telekhivatalának (Telekbírói Hivatal) iratai, c.) Telekfelmérési jegyzőkönyvek. Libr. 1. Fol. 262.

⁹ *Pesti Hírlap*, 6. 1846. 410; *Hetilap*, 3. 1847. 1331.

¹⁰ *Sárospataki Református Lapok*, 35. 1940. 140. Az idézett névsorban Lolits Simeon a főiskola görög keleti vallású joghallgatói között szerepel.

¹¹ PML V. 306. Szentendre mezőváros telekhivatalának (Telekbírói Hivatal) iratai, f.) Vegyes telekkönyvek. Tilalmak jegyzőkönyve (1843–1852), fol. 264.

¹² Vö. PML V. 307. Szentendre mezőváros telekhivatalának (Telekbírói Hivatal) iratai, c.) Telekfelmérési jegyzőkönyvek. Libr. 1. Fol. 222.

¹³ Spitzstein Jónásné, Steiner Johanna (cca. 1842, Pest–1903, Szentendre), ld. *Szomszédaink voltak. Szentendre zsidóságáról*. Szerk. Rappai Zsuzsa. Szentendre, 2015. 83.

¹⁴ Fischer Jolán: *Anzix Szentendréről. Korrajz képeslapokkal*. Szentendre, 2002. 5.

Földhivatali Osztályán őrzött birtoklap információi szerint az ingatlan tulajdonosa 1890. március 31-én továbbra is Spitzstein Jónásné Steiner Johanna volt. A polgári birtokként nyilvántartott telek alapterülete ekkor 151 négyszögöl volt. A 153. sz. ház a beltelken udvarral bírt. Tulajdonosa, Spitzstein Jónásné Steiner Johanna férjének, Spitzstein Jónás, Nyitrán született kereskedőnek¹⁵ a neve a korabeli sajtóban is feltűnik szentendrei lakosként.¹⁶

1903. június 9-én elhunyt Spitzstein Jónásné Steiner Johanna. A telket és az ingatlant két – immár férjezett – lánya, Braun Antalné Spitzstein Rozália,¹⁷ valamint Goldberger Samuné Spitzstein Ernesztin¹⁸ örökölte 1/2-1/2 arányban. Utóbbi az Országos Díjnok Egyesület 1897. február 21-én, Szentendrén, a Czernogorác-féle étteremben megtartott bálján még hajadonként jelent meg.¹⁹ 1905. április 26-án a birtok és az ingatlan egyedüli tulajdonosaként Goldberger Samuné Spitzstein Ernesztinát (nevét ekkor már Ernesztinaként írták) tüntették fel a birtoklapon. Ettől fogva évtizedeken át ő volt a tulajdonos.

A mai Bogdányi út a két háború között Bogdáni utcaként szerepel a különböző térképeken.²⁰ A jelenlegi 41. sz. épület és a hozzá tartozó telek tulajdoni viszonyait tekintve a II. világháború véget értét megelőző évben történt változás. 1944. április 25-én az 1600/944. sz. rendelet értelmében a szóban forgó I/3. sz. ingatlant rekvirálták annak zsidó tulajdonosától.

A telek története az ezt követő években meglehetősen homályos; hol állami tulajdonban, hol – ismeretlen eredetű – magántulajdonban van. Tulajdonjoga 1952-ben a magyar állam számára került bejegyzésre, amit a következő évben viszont rögtön vissza is vontak. Az ekkor már a Vöröshadsereg útja 41. sz. alatt fekvő telek és ingatlan tulajdonosaként és/vagy kezelőjeként 1966-ban a Szentendrei Községgazdálkodási Vállalatot tüntették fel.²¹ 1974-től a telek és az azon elhelyezkedő ingatlan a magyar állam tulajdonát képezte, kezelőjük viszont a Szentendrei Városgazdálkodási Vállalat volt. 1990-ben mindkettő egységesen önkormányzati tulajdonba került az 1926. helyrajzi számon.

A Szentendrei Járási Hivatal Földhivatali Osztályán őrzött tulajdoni lap szerint az 1926. helyrajzi számú telek („lakóház és udvar” tételként bejegyezve) 540^m volt. Az 1926. helyrajzi számú telek és ingatlan, valamint az 1920/3. helyrajzi számú ingatlan megosztásával jött létre a továbbra is 540^m alapterületű, 1926/1. helyrajzi számú²² ingatlan – vagyis a mai lakóépület és annak udvara –, illetve az 1926. helyrajzi számú társasház, amely telkével együtt úgyszintén 540^m alapterületű.

Az épület története

¹⁵ *Szomszédaink voltak* 2015. i. m. 83.

¹⁶ *Budapesti Közlöny*, 13. 1879. 5612, 6301.

¹⁷ Más néven: Braun Antalné, Spitzstein Róza Mária (1869, Szentendre–1927, Szentendre), ld. *Szomszédaink voltak* 2015. i. m. 86.

¹⁸ Más néven: Goldberger Samuné, Spitzstein Ernesztin Malvin (1873, Szentendre–1944, Auschwitz), ld. *Szomszédaink voltak* 2015. i. m. 86.

¹⁹ *Buda és Vidéke*, 6. 1897, 9. (1897. február 28.) 7.

²⁰ Vö. mások mellett „Szentendre térképe Dr. Thirring Gusztáv: A Pilis–Visegrádi hegység részletes kalauza (Budapest, 1929) c. könyvéből” *Üdvözet Szentendréről. Régi szentendrei képeslapok 1899–1944*. Összeáll. Ürmös Lóránt. Budapest, 2004. 8. nyomán.

²¹ Távlati terv. Vizsgálati anyag. Pest megye XXVIII. Szentendre M–V. 65/17. MMA, MÉM – MDK, Tervtár.

²² A mai Bogdányi út 41. sz. lakóépület helyrajzi száma.

Mivel semminemű konkrét és mérvadó forrás nem áll rendelkezésünkre ez ügyben, az épület datálása bizonytalan. Noha a mai Bogdányi út, illetve a Duna korzó által közrefogott terület már az I. katonai felmérési térképen (1782–1785) is felparcellázott és részben beépített állapotban jelenik meg, természetesen az itt jelölt épületek egyikét sem azonosíthatjuk minden kétséget kizáró módon a szóban forgó lakóházzal. A szakirodalomban az épületnek a 18. század végére,²³ 1800,²⁴ valamint 1820 körülre²⁵ történő datálása egyaránt olvasható. Jelen helyzetben az 1800 körülre történő keltezését tartjuk irányadónak.

A stíluskritikai vizsgálatot követően kijelenthető, hogy az épület, annak homlokzati kialakítása (vö. utcai homlokzat, pilaszterek, konzolok) jellemzően építéskori állapotában maradt ránk. A 19. század során tehát minden bizonnyal nem esett át jelentősebb átalakításon. Ezen felül a Pest Megyei Levéltárban őrzött, Szentendre városának az épületeire vonatkozó 1940–1944 közötti építési engedélyezési terveket tartalmazó iratanyagban²⁶ sem szerepel a lakóház, ami azt jelenti, hogy a jelzett évkörben sem esett át bővítésen, átalakításon, helyreállításon.

Az első dokumentált felújítása 1955-ben történt, melynek előzményeként az épület korábbi állapotát bemutató felmérési rajzok is elkészültek. A keleti (udvari) homlokzatot ábrázoló pausz-rajzról²⁷ kiderül, hogy ekkorra már megépült a lakóház toldalékszárnya is. A földszinti lakásba a lépcsőkartól északra nyíló ajtón át lehetett bejutni, a homlokzat emeleti részét pedig három, nagyméretű, négyosztatú ablak tagolta. A függőfolyosót alátámasztó építéskori konzolok közül ekkor még mind az öt a helyén volt.

A felmérési rajz²⁸ tanúsága szerint az utcai homlokzat 1955 előtt vakolatlan nyerskő lábazattal²⁹ rendelkezett. Ablakai a jelenlegiekkel megegyező, kétszárnyú, szellőzőszárnyas típusúak voltak. Az északtól számított negyedik földszinti tengelyben ekkor még nem ablak, hanem az itt működő fodrászüzletbe vezető ajtó, valamint nagy felületű kirakatüveg helyezkedett el.

A lakóépület 1955-ös felújítása³⁰ elsősorban a homlokzatok helyreállítására terjedt ki. Az oldalhomlokzatok és az udvari homlokzat vakolatát mintegy 60%-ban, az utcai homlokzat vakolatát teljes egészében leverték, majd régi állapotának megfelelően újravakolták. A dokumentációhoz csatolt színezett homlokzati tervrajzról kiderül, hogy ekkor vitték fel a jelenlegi bordó-fehér vakolatot. Különbség viszont a jelenlegi állapothoz képest, hogy a

²³ Genthon István: *Magyarország művészeti emlékei. I. Dunántúl*. Budapest, 1959. 346.

²⁴ Horler Miklós: *Szentendre (Városképek, műemlékek)* Budapest, 1960. 186; *Pest megye műemlékjegyzéke*. Szerk. Tillinger István. Budapest, 1976; *Pest megye műemlékjegyzéke*. Bev. Mende Ferenc. Budapest, 1990.

²⁵ *Pest megye műemlékei II.* 1958. i. m. 124.

²⁶ PML V. 373. Szentendre város (Tanácsának) polgármesteri iratai 1873–1950 (–1957), d/ Műszaki tanácsnoki iratok 1885–1944 (–1946), B/ Építési és lakhatási engedélyek 1940–1944, 1. doboz /folyt./ 3. csomó, Építési engedélyek másodpéldányai 1940–1944, A–Zs.

²⁷ Gulyás István – Kocsis Lajos – Müller János: *Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Keleti homlokzat* 1:100. Pausz-rajz. Budapest, 1955. MMA, MÉM – MDK, Tervtár, ltsz. R 7071. (Közölve: *Pest megye műemlékei II.* 1958. i. m. 124. 186. kép.)

²⁸ Gulyás István – Kocsis Lajos – Müller János: *Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Utcai homlokzat* 1:100. Pausz-rajz. Budapest, 1955. MMA, MÉM – MDK, Tervtár, ltsz. R 7071. (Közölve: *Pest megye műemlékei II.* 1958. i. m. 124. 186. kép.)

²⁹ A rajzon a lábazat mellett „kikaparni!” széljegyzet szerepel.

³⁰ Alexy Gyula: *Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Helyreállítási tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1955. MMA, MÉM – MDK, Tervtár, ltsz. D 7058.

rajzon a kettős övpárkány feletti szakasz, valamint az emeleti ablakok húzott vakolatsávja közötti zónát is fehérre festették.

A homlokzati rajzon látható, hogy az 1955-ös terv szerint az utcai homlokzat egységesen kétszárnyú, szellőzőszárnyas, a ma is meglévővel azonos típusú ablakokkal rendelkezett. Ugyanakkor a helyreállítás során átalakították az északról számított negyedik földszinti tengelyt: az itt működő foderászüzlet üvegkirakatát elbontották, a korábbi keskeny típusú helyett pedig szélesebb, egyszárnyú ajtót helyeztek itt el, fölötté FODRÁSZ felirattal. A dokumentáció műszaki leírása szerint ekkoriban 80%-os roncsoltsági fokú főkaput szintén felújították. Továbbá kicseréltek a tetőzeten 300 db cserepet, illetve 50 db kúpcserepet.

A 412 helyrajzi számú, helyreállított épületet, amely – a mai állapothoz hasonlóan – már ekkoriban három lakást foglalt magában, 1958. január 1-jén miniszteri döntés értelmében műemlékileg védetté nyilvánították.³¹

1966. május 26-án az Országos Műemléki Felügyelőség műemlékvizsgálati tevékenysége során felmérte az épületet. Az ekkor kitöltött adatlap³² szerint a továbbra is 3 lakásból álló lakóházat 1965-ben „tatarozták”. Műszaki állapota ekkor megfelelő volt. Az adatlaphoz mellékelte két fekete-fehér archív fotó közül az udvari homlokzatot ábrázoló felvétel egyértelműen az 1955-ös helyreállítás után kialakult, lényegében a ma is láthatóval megegyező állapotot dokumentálja (ld. ajtók, ablakok, azok elhelyezkedése).

Az utcai homlokzat részletét megjelenítő fényképfelvétel³³ azonban bizonyára 1955 előtt készült. Ezen a fotón még a vakolatlan nyerskő lábazat jelenik meg, amelyet az 1955-ös helyreállítás során eltávolítottak. A kétszárnyú, szellőzőszárnyas ablakok közül ekkor még a földszinti ablakok szemöldökfájának homlokoldalát is hullámos fríz díszítette. Záró oldali takarólécük pedig egyszerű lábazattal és fejezettel ellátott, antikizáló pilaszter formát öltött. A homlokzati fehér vakolatsávok, az 1955 utáni megoldástól eltérően, nem terjedtek ki a kettős övpárkányra. Az északról számított negyedik földszinti tengely axisában itt még ablak látható. Vagyis a felvétel a foderászüzlet megnyitását, ezzel együtt a bejárati ajtó és a kirakatportál homlokzati elhelyezését megelőzően készülhetett (minden bizonnyal 1944 előtt; azt megelőzően, hogy az ingatlan a magyar állam tulajdonába került volna). Ezen a felvételen a homlokzati pilaszterek és falfelületek közötti színek közötti eltérést képest láthatóan kisebb.

Nagy fontossággal bír ebből a szempontból egy további fekete-fehér fénykép.³⁴ Ezen a felvételen az utcai homlokzat sötét és világos színezett felületei a jelenleginek megfeleltethető állapotot mutatják. A lábazati párkány sötétre volt színezve. Az északról számított negyedik tengelyben kétszárnyú, szellőzőszárnyas ablak jelenik meg, a kapu fölött pedig KISÁLLATKLINIKA felirat olvasható. Mindebből arra következtethetünk, hogy a fénykép az utcai homlokzat 1955 utáni, az ekkor átalakított foderászüzlet megszüntetését követő állapotát hordozza. Elképzelhető, hogy az ún. Távlati terv hivatkozott adatlapján szereplő 1965-ös

³¹ Műemléki jellegű épület, ld. *Pest megye műemlékjegyzéke* 1976. i. m; *Pest megye műemlékjegyzéke* 1990. i. m.

³² Távlati terv. Vizsgálóanyag. Pest megye XXVIII. Szentendre M–V. 65/17. MMA, MÉM – MDK, Tervtár.

³³ *Szentendre, Vöröshadsereg útja 41.* Fekete-fehér fotónegatív. MMA, MÉM – MDK, Fotótár, ltsz. 073.466N

³⁴ http://muelemek.hu/muelemek?egylopon=20&submit_egylopon=OK&any=&nev=&helyseg_nev=szentendre&cim=&torzssz=7331&id=&statusz_Helyi_v%E9delem=i&statusz_Ideiglenes_m%FBeml%E9ki_v%E9delem=i&statusz_M%FBeml%E9ki_v%E9delem=i&statusz_Regisztr%E1lt_m%FBeml%E9ki_v%E9rt%E9k=i&statusz_V%E9dett%E9_nyilv%E1n%E1d%E1si_elj%E1r%E1s_alatt=i&utolso-log-napok-min=. Letöltés ideje: 2017. november 25.

„tatarozás” az egykori fodrászüzlet megszüntetésével kapcsolatos munkákra utal. Vagyis a leírt fotó 1965 után készülhetett, és lényegében a homlokzat mai kialakítását rögzíti, amelyen az ezt követő évtizedekben már nem változtattak.

Az OMF 1982-ban Szentendre általános rendezési tervét³⁵ is elkészítette, amely az épületet és annak szűkebb környezetét közvetlenül nem érintette. A lakóház történetében ezt követően az egyedülként megragadható változás, hogy 1990 után műemléki jellegű épület helyett védett műemlékként szerepel a nyilvántartásban. A műemléki beavatkozások, helyreállítási munkálatok évtizedeken át tartó folyamatos elmaradásából kifolyólag az utcai homlokzat állapota napjainkra rendkívül erősen leromlott.

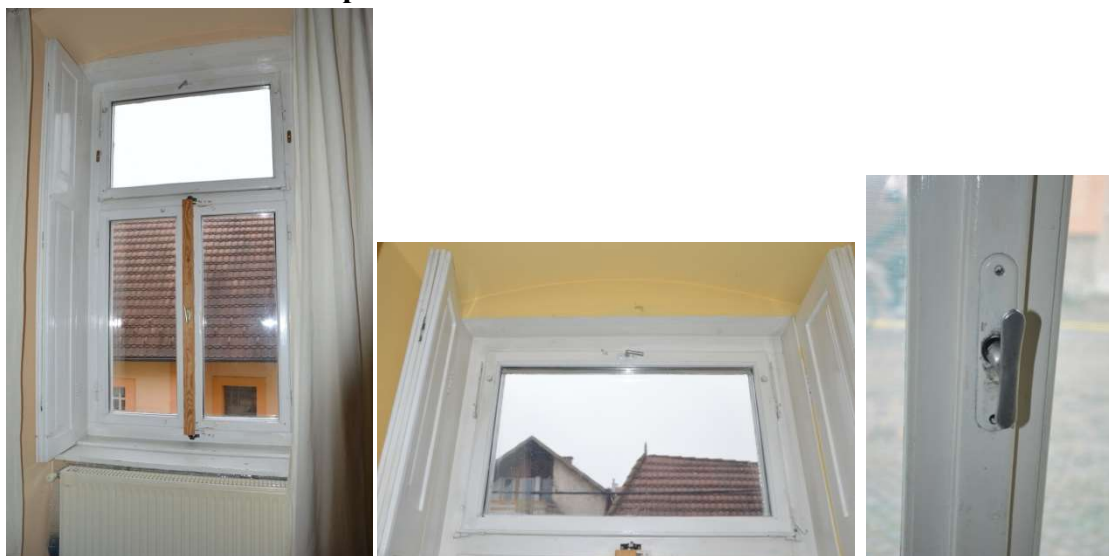
³⁵ Publikálva: Sándyné Wolf Katalin: Településtörténeti munkarész Szentendre általános rendezési tervéhez. *Műemlékvédelem*, 26. 1982. 194–200.

RÉSZLEGES MŰEMLÉKI ÉRTÉKLELTÁR

A dokumentáció részleges műemléki értékleltára a lakóépület Bogdányi úti homlokzatának történeti értékeit tartalmazza. A nyílászárók mellett az építéskori óriáspilaszttereket is külön értékleltári tételekként rögzítettük. Az ablakoknak, valamint a falpilléreknek a Fotódokumentációban megtalálható, továbbá az értékleltárban is említésre kerülő számozása északról dél felé halad.

1. Főhomlokzati nyílászárók

1.1 Főhomlokzati ablaktípus

F01, F02, F03, F04; E01, E02, E03, E04, E05

Leírás: A földszinten egyenes, az emeleten szegmensíves záródású, mély fülkében ülő, álló téglány alakú, pallótokos, egyrétegű, kétszárnyú, befelé felnyíló, felnyílóközepes teschauer ablak felső szellőzőszárnyal, továbbá – F04 kivételével – harmonika spalettával.

Az emeleti ablakok homlokzati oldalukon húzott vakolatkereteléssel bírnak, míg a földszintiek sima keretelésű táblás vakolatmezőben ülnek.

Asztalos-szerkezet: Az ablaktokot kb. 2/3 magasságában széles vízszintes tokosztó tagolja, amely homlokzati oldalán hullámos frízzel bír. A földszinti ablakok alsó szárnyait kívülről deszkakeretre feszített, tokhoz szögelt szúnyogháló takarja.

Az álló téglány alakú, felnyíló ablakszárnyak, valamint a fekvő téglány alakú, bukó szellőzőszárny egységesen egyenes záródásúak. Valamennyit osztatlan üvegmező tölti ki.

A harmonika spaletta mindkét szárnya két-két elemének záró oldalát két-két, a földszinten keskenyebb, az emeleten szélesebb, álló téglány alakú, profilálatlan keretelésű vésett tábla borítja, középen kettős pozitív tükörrel. Az alsó tábla a felnyíló ablakszárnyakkal, a felső a bukó szellőzőszárnyal azonos magasságú.

Vasalatok: A felnyíló ablakszárnyak két-két egyszerű diópánton, a bukó szellőzőszárny az alsó sarkain elhelyezett pipapántokon (konzolos sarokvassal ellátott pánt), a spaletta egyes elemei három-három zsanéron fordulnak el. A szellőzőszárny két oldalt egy-egy felnyíló ollóval bír.

A felnyíló ablakszárnyakat bascule-típusú rejtett rúdzár zárja (F01, F02, F03 esetében másodlagos bevésőzár). A szellőzőszárny bevésőzáras. A spalettát kupakos tolózárrel látták el.

A felnyíló ablakszárnyakon eredetileg – jelenleg ld. F04 – a középfelnyílóra 1/2 magasságban felszerelt, hosszúkás formájú, rövidebb oldalain lekerekített zárpajzs, valamint kétkarú, végein enyhén kiszélesedő ráfordító. (A többi ablak felnyíló szárnyain lévő zár cserélt, érdektelen.) A szellőzőszárny felső keretén kb. 1/2 szélességben kisméretű, rövidebb oldalain lekerekített zárpajzs, továbbá egykarú, rúd alakú ráfordító.

Valamennyi ablak- és szellőzőszárnyon két-két teschauer csavar.

Datálás, értékelés:

Az F04 számú, kaputól balra eső első ablak kivételével a tokok és spaletták a 20. század elején készülhettek. Ezen ablakszerkezetek műemléki értéket képviselnek. Az ablakszárnyak az épület 1965-ös felújításakor készülhettek. Az F04 számú ablak a korábbi üzletportál helyén az épület 1965-ös felújításakor készülhetett teljes egészében. Az ablak tokja követi a korábbi ablakszerkezetek homlokzati megjelenését, de anyagában nem őrzendő meg, nem képvisel műemléki értéket. Az új szárnyak elhelyezésekor a régi tokokat átalakították.

1.2 Kapu

Leírás: Egyrétegű, háromszárnyú, befelé felnyíló, szemöldökgyámos kapu háromszögű timpanonnal.

Két oldalt egy-egy hasáb alakú, törzsének homlokoldalán pozitív tükörrel ellátott pillér. Az egyszerű lábazathoz befelé forduló, háromszög alakú kerékvető kapcsolódik. A fejezet (gyámkő) homlokoldalán kettős tárcsadísz, illetve jobb felső sarkán visszametszett pozitív tükör.

Architrávját közepűt egy szélesebb, két oldalt egy-egy keskenyebb füllung tagolja.

A háromszögű timpanon mélyebben ülő, rózsaszínre vakolt falsíkjának a középpontjában egy felül tárcsadísszal összefogott, klasszicizáló koszorústukká kapott helyet, két oldalán egy-egy enyhe ívben aláomló, kettős tárcsában végződő levélfüzérrel (girlanddal). A koszorú által körülfogott belső falsíkon И·199 felirat.

Asztalos-szerkezet: A kaput kb. 4/5 magasságában lemeztagos peremprofilú takaróléccel ellátott vállpárkány tagolja.

Felül – a gyámkövek magasságában – fekvő téglány alakú rögzített kapuszárny. Alul három felnyíló kapuszárny. Közülük a két szélső magasabb, egyenes záródású. A középső (a lakóház bejáratí ajtaja) alacsonyabb, szegmensíves záródású, és belevág a két szélsőbe.

Valamennyi tömör kapuszárny koncentrikus rombuszmintás díszítéssel bír, melynek központi elemére a két oldalsó felnyíló szárny, illetve a rögzített szárny esetében egy-egy hatszirmú, egyenes állású szíromlevelekkel képzett rozetta került.

Vasalatok: A felnyíló ajtósárnyak két-két, szinte a szárny teljes szélességét átfogó, liliomos végződésű, hosszú pánton fordulnak el, melyek konzolos sarokvasakon függnék, és – a középső szárny alsó pántja kivételével – egy-egy hevederre futnak fel. A két szélső szárny felső hevederét, illetve pántját átlósan helyezték el.

A középső felnyíló szárnyon dobozzár, a homlokzati oldalon alul-felül liliomos végződésű, hosszanti oldalain hullámos szegélyű zárpajzzsal, emellett mindkét oldalt egykarú, a végén enyhén kiszélesedő kilinccsel. A középső szárny homlokzati oldalának felső részén egy további, enyhén kiszélesedő, rúd alakú, tárcsás végződésű, egykarú ráfordító, kör alakú zárpajzzsal.

A két szélső felnyíló szárnyat alul-felül egy-egy tolózár zárja.

Datálás, értékelés: Építéskori; a szükséges javításokat követően feltétlenül megtartandó.

2. Óriáspilaszterek

P1, P2, P3, P4, P5, P6

Leírás: Az utcai homlokzat földszinti és emeleti szintjét megszakítás nélkül átfogó óriáspilaszterek. (P1 és P6 sarokpilaszter.)

A homlokzat falsíkjához képest közepes (10 cm) kiülésű, tagolatlan, fehérre vakolt, 82,5 cm széles pillértörzs. (P3 törzsének homlokoldalán kb. 1/3 magasságban Korniss Dezső tiszteletére elhelyezett emléktábla.)

Bordóra vakolt, tagolatlan, a pillértörzshöz képest csekély (5,5 cm) kiülésű, 86 cm széles lábazat.

A fejezet díszítése alul bemetszett, fehérre és bordóra vakolt, köténydíszes pozitív tükör. Fölötte kapott helyet a fejezet negyedhenger-pálca profilú nyaktagja – a homlokzat koronázópárkányának folytatásaként –, továbbá ezzel megegyező profilmetszetű abakusza.

Datálás, értékelés: Építéskori; a szükséges javításokat követően feltétlenül megtartandó.

HELYREÁLLÍTÁSI JAVASLAT

A lakóépület utcai homlokzata rendkívül rossz állapotban van. Vakolata a legtöbb helyen repedezett, a lábazatról pedig a legtöbb ponton le is hullott. Úgyszintén komoly vakolathiányok mutatkoznak az óriáspilaszterek törzseinek felületein. Az északról számított ötödik falpillér törzsének homlokfaláról – a déli oldalhomlokzat falfelületeihez hasonlóan – egész a téglarétegig lehullott a vakolat.

Mivel az épület a mai napig megőrizte autentikus copf stílusjegyeit, helyreállítása során nagy gondossággal kell eljárni. Hogy az 1950-es években előírányzott vakolatleverés mennyiben valósult meg, azt a homlokzati színezés megtervezéséhez is szükséges festőrestaurátori szondázó kutatás állapíthatja meg. Elképzelhető, hogy míg a nagyobb, tagolatlan falfelületek újravakolása valóban megtörtént, a homlokzati tagolóelemeket meghagyták (pl. köténydíszes fejezetek, párkányok, kapu részletei).

A kapu megtartandó műemléki érték, kő keretelése kőrestaurátori, a kapuszárnyak farestaurátori kivitelezésben újítandóak fel.

Az F04 számú, kaputól balra eső első ablak kivételével a homlokzati ablakok tokjai és spalettái műemléki értéket képviselnek. Az ablakszárnyak az épület 1965-ös felújításakor készülhettek, cseréjük mindenképpen javasolt. Amennyiben az F04 számú ablak tokkal együttesen cserére kerül, az egységes homlokzati megjelenés érdekében javasolt az új ablakszerkezetet a többi mintájára legyártatni.

Mivel a 20. század eleji ablaktokokat a szárnycsere idején átalakították, valamint több tok rossz műszaki állapotban van, javításuk csak jelentősebb kiegészítéssel valósítható meg. Amennyiben a tokok is cserére kerülnek, az új ablakszerkezetek kialakítására többféle jó megoldás is kínálkozik. Kifelé-befelé nyíló pallótokos szerkezet és kapcsolt gerébtokos szerkezet beépítése egyaránt elképzelhető.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált források

Szentendrei Járási Hivatal, Földhivatali Osztály

Pest Megyei Levéltár (=PML)

- PML V. 306. Szentendre mezőváros telekhivatalának (Telekbírói Hivatal) iratai, f.) Vegyes telekkönyvek. Tilalmak jegyzőkönyve (1843–1852)
- V. 307. Szentendre mezőváros telekhivatalának (Telekbírói Hivatal) iratai, c.) Telekfelmérési jegyzőkönyvek
- PML V. 373. Szentendre város (Tanácsának) polgármesteri iratai 1873–1950 (–1957), d/ Műszaki tanácsnoki iratok 1885–1944 (–1946), B/ Építési és lakhatási engedélyek

Magyar Művészeti Akadémia, Magyar Építészeti Múzeum–Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (=MMA, MÉM–MDK), Tervtár, Fotótár

- Távlati terv. Vizsgálati anyag. Pest megye XXVIII. Szentendre M–V. 65/17.
- Gulyás István – Kocsis Lajos – Müller János: Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Keleti homlokzat 1:100. Pausz-rajz. Budapest, 1955. ltsz. R 7071.
- Alexy Gyula: Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Helyreállítási tervdokumentáció. Kézirat. Budapest, 1955. ltsz. D 7058.
- Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Fekete-fehér fotónegatív. ltsz. 073.466N

Pest Megyei Könyvtár (=PMK), Helytörténeti Gyűjtemény

Ferenczy Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény

- Szentendre város kataszteri térképe, 1808, ltsz. 74.651.1

Felhasznált irodalom

Bándy István: Tanulmányi kirándulás Szentendrére. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 77. 1943. 145–148.

Pest megye műemlékei. II. (Magyarország műemléki topográfiája V.) Szerk. Dercsényi Dezső. Budapest, 1958. 124. (Voit Pál)

Genthon István: *Magyarország művészeti emlékei. I. Dunántúl.* Budapest, 1959. 346.

Horler Miklós: *Szentendre. (Városképek, műemlékek)* Budapest, 1960. 186–187.

Pest megye műemlékjegyzéke. Szerk. Tillinger István. Budapest, 1976.

Sándyné Wolf Katalin: Településtörténeti munkarész Szentendre általános rendezési tervéhez. *Műemlékvédelem*, 26. 1982. 194–200.

Pest megye műemlékjegyzéke. Bev. Mendele Ferenc. Budapest, 1990.

Fischer Jolán: *Anzix Szentendréről. Korrajz képeslapokkal*. Szentendre, 2002.

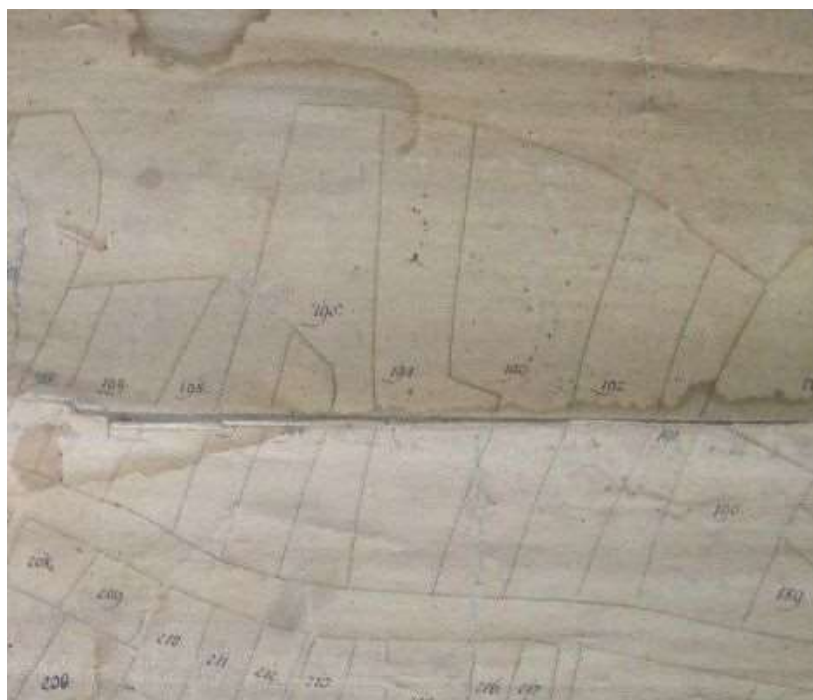
Üdvözlét Szentendréről. Régi szentendrei képeslapok 1899–1944. Összeáll. Ürmös Lóránt. Budapest, 2004.

Szomszédaink voltak. Szentendre zsidóságáról. Szerk. Rappai Zsuzsa. Szentendre, 2015.

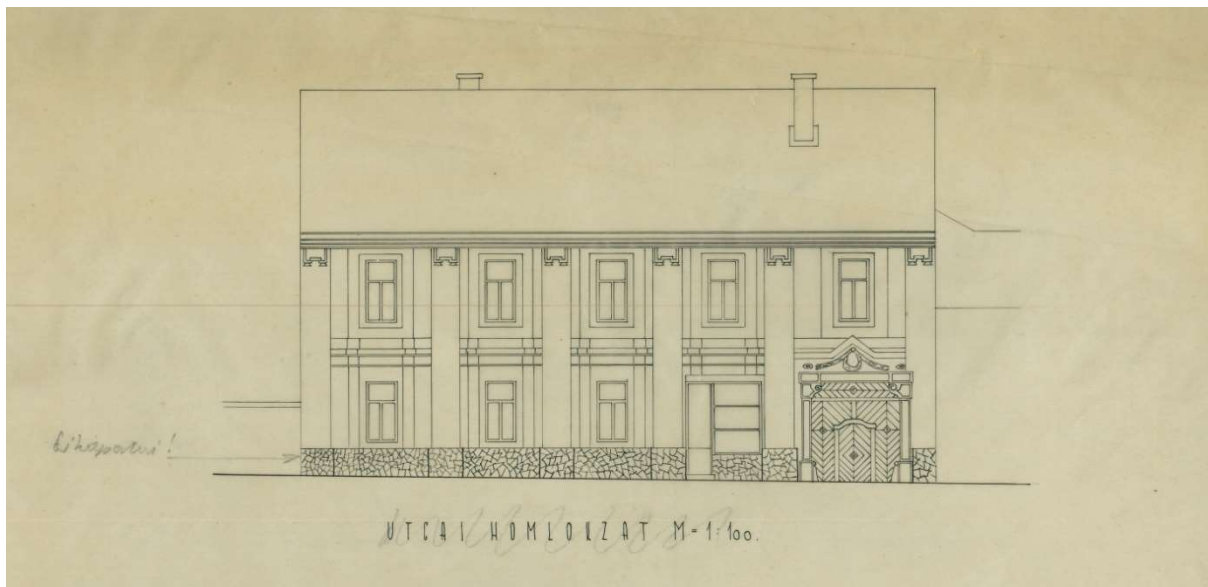
MELLÉKLETEK

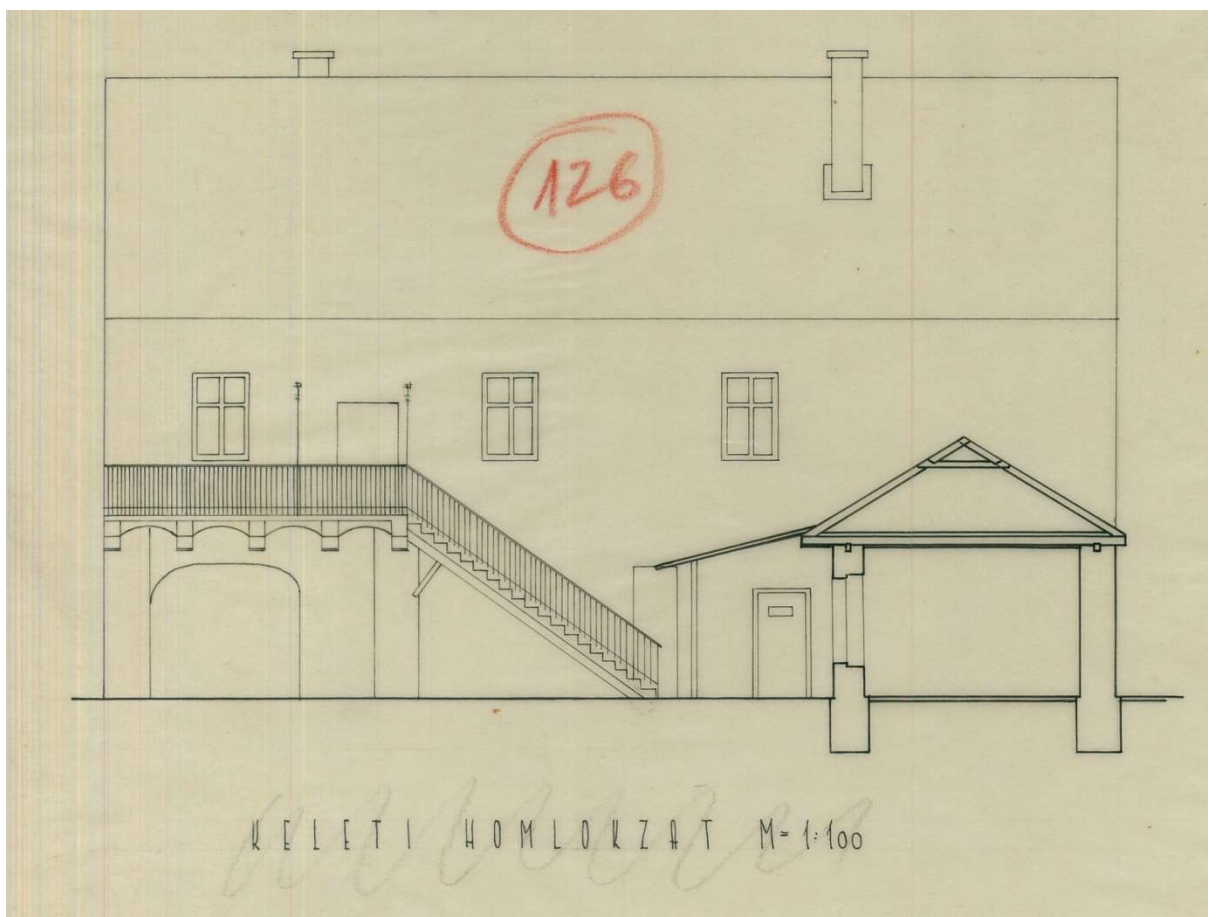
1. I. katonai felmérés, 1782–1785, Colonne XIV. Sectio 19, részlet

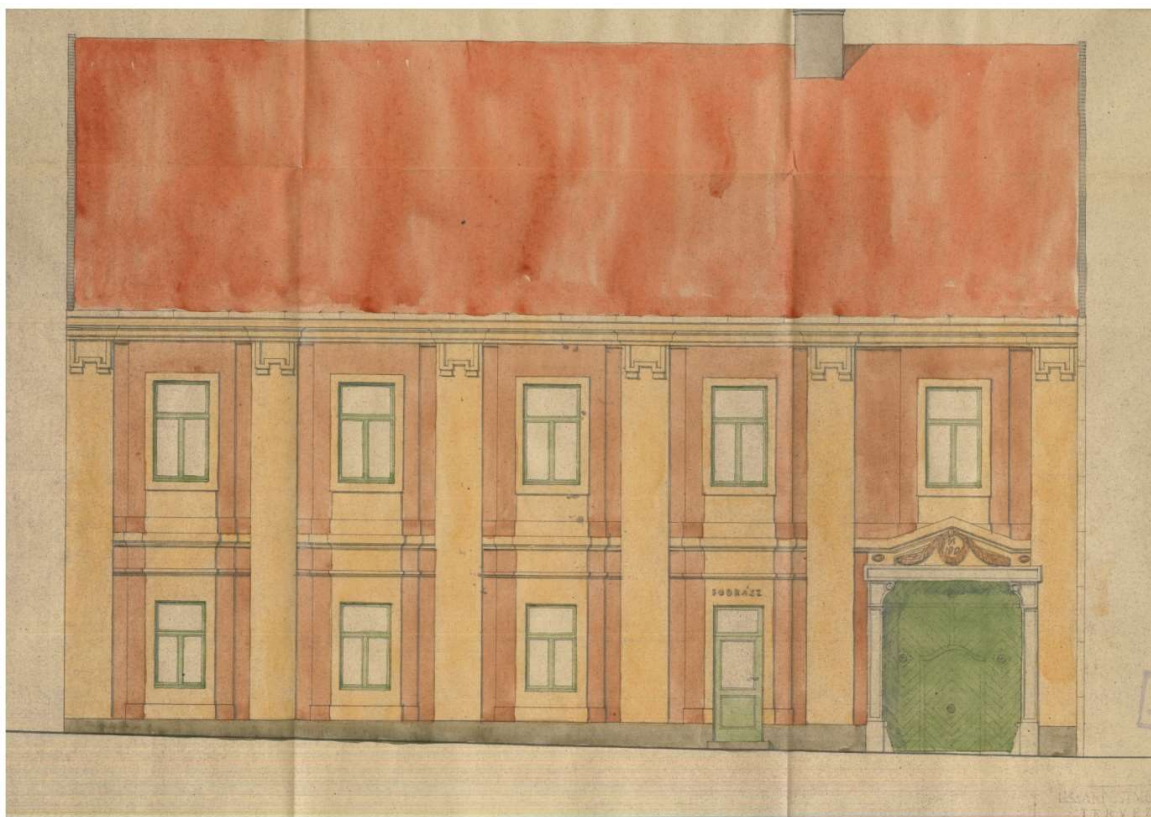
2. Szentendre város kataszteri térképe, 1808, részlet (Ferenczy Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény, ltsz. 74.651.1)

3. Gulyás István–Kocsis Lajos–Müller János: Szentendre, Vöröshadsereg útja 41.
Homlokzatok 1:100, 1955, részlet (MMA, MÉM–MDK, Tervtár, ltsz. R 7071)

4. Gulyás István–Kocsis Lajos–Müller János: Szentendre, Vöröshadsereg útja 41.
Homlokzatok 1:100, 1955, részlet (MMA, MÉM–MDK, Tervtár, ltsz. R 7071)

5. Alexy Gyula: Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Helyreállítási tervdokumentáció.
Főhomlokzat, 1955, részlet (MMA, MÉM–MDK, Tervtár, ltsz. D 7058)

6. Szentendre, Vöröshadsereg útja 41. Főhomlokzat. Fekete – fehér fotónegatív, 1944 előtt
[?] (MMA, MÉM – MDK, Fotótár, ltsz. 073.466N)

7. Főhomlokzat északnyugat felől

8. Főhomlokzat délnyugat felől

9. Északi oldalhomlokzat

10. Déli oldalhomlokzat

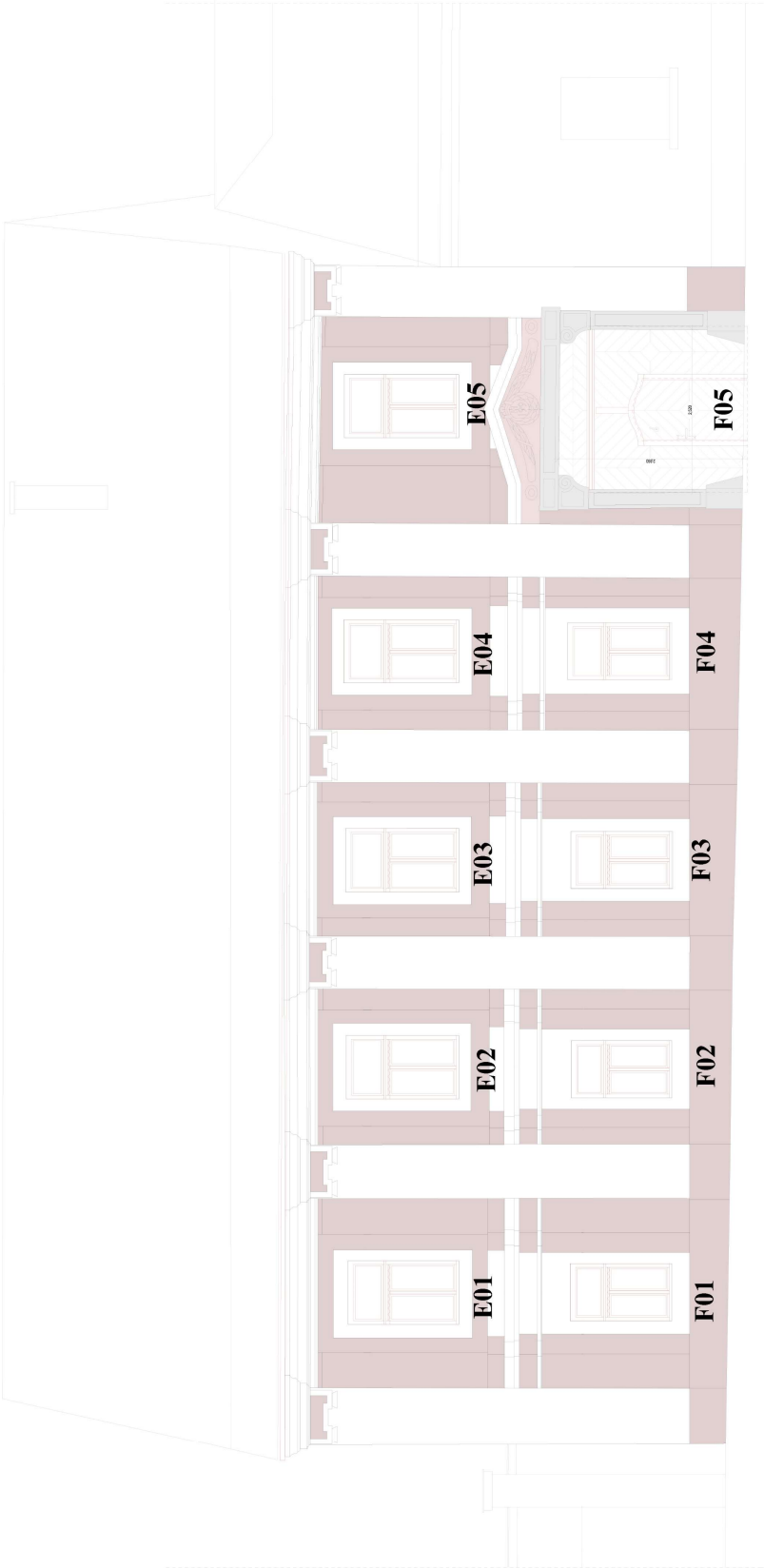

11. Udvari homlokzat, részlet

12. Udvari homlokzat, részlet

Műemléki értékleltár homlokzati rajza

Műemlék neve:	Szentendre, Bogdányi u. 41. lakóépület	Összeállítás:	Budapesti Építőművészeti Műhely Kft.
Térkép:	homlokzat és tető felüljáró terv	Építész:	107 Budapesti Erzsébet krt. 17. 104.
Cím:	Szentendre, Bogdányi u. 41. HRSZ: 1906/1	Dezign:	Budapesti Építőművészeti Műhely Kft.
Régió neve:	Terrap	Projekt:	Valkó Csaba okl. építész-mérnök E-13-1338
Építész:	A.04	Tervező:	Polyák Beáta okl. építész-mérnök E-13-1338
Építész:	1.50	Tervező:	Hutter Franciska építész-mérnök
Építész:	#Egyedi 1	Tervező:	K3 UNIO Kft.
Építész:	Szentendre Város Önkormányzata, Pogármester	T: +36 23 13796	Kolozs Gergely okl. építész-mérnök
Építész:	Verseghi-Nagy Miklós, Városlátás ut. 30.	2009 Szentendre, Szentlőrinc ut. 30.	
Építész:	2009 Szentendre, Városlátás ut. 30.		

TARTALOMJEGYZÉK

Adatlap	2
Bevezetés	3
Épületleírás	4
Jelleg	4
Homlokzatok	4
Az épületre vonatkozó történeti adatok	7
Telek- és birtoktörténet	7
Az épület története	8
Részleges műemléki értékleltár	12
Főhomlokzati nyílászárók	12
Óriáspilaszterek	14
Helyreállítási javaslat	15
Forrás- és irodalomjegyzék	16
Mellékletek	18